OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

Asia: K 11/2018 vp Hallituksen vuosikertomus 2017, Tarkastusvaliokunnan kuuleminen 9.1.2019

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa lausuntonaan Tarkastusvaliokunnalle Lape-muutosohjelman osalta seuraavaa:

LAPE-muutosohjelma

Hyvinvoinnin edistäminen vaatii yhteistyötä yli hallinnon rajojen. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö ohjasivat yhdessä hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE), jonka tavoitteena on luoda lapselle ja nuorelle edellytyksiä tulevaisuuden oppimiselle ja hyvinvoinnille. Muutosohjelman toteuttamiseen vuosille 2016–2018 oli käytettävissä 37,5 miljoonaa euroa. Kärkihankkeen ulkoinen arviointi sekä loppuraportit valmistuvat kevään 2019 aikana.

Opetus- ja kulttuuriministeriön vastuualueelle kuuluvassa Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena – kehittämiskokonaisuudessa on vahvistettu osallisuuden ja yhteisöllisyyden teemoja. Opiskeluhuoltotyön osaamistarpeita on tunnistettu ja järjestetty koulutusta. Muutosohjelman aikana on tehty työtä opiskeluhuollon yhdenmukaistamiseksi ja kehitetty varhaiskasvatuksen hyvinvointityötä sekä edistetty monialaista yhteistyötä. Sivistystoimen ja soten yhteistyö on tiivistynyt alueellisissa hankkeissa ja kansallisella tasolla.

Vuonna 2019 muutosohjelman kautta vahvistetaan edelleen sivistystoimen ja soten yhdyspintatyötä. LAPE-Akatemiat valmentavat ja sitouttavat soten ja sivistystoimen johtoa sekä järjestöjen ja seurakuntien toimijoita. Oppimisprosessin tavoitteena on luoda sivistystoimen ja soten johdon yhteinen strateginen tahtotila lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisestä. 19 Lape-muutosagentin lisäksi uutena tuen elementtinä aloittavat viisi kunta-agenttia, joiden ensisijaisena tehtävänä on sivistystoimen näkökulmien vahvistaminen yhdyspintatyössä. Lisäksi on osoitettu resurssia ruotsinkielisten palveluiden valtakunnalliseen koordinaatioon. Muutosohjelma tukee osaltaan myös Lapsistrategiaan liittyvää valmistelutyötä. Ammattilaisten osaamisen uudistamisen kehittämisessä jatketaan yhteistyötä opettajankoulutusfoorumin kanssa eri ammattilaisten yhteisten koulutusosioiden (esim. harjoittelu) osalta. Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lapsen ja nuoren hyvinvoinnin tukena kehittämistyö nivoutuu osaksi tasa-arvoisen peruskoulun tulevaisuussitoumusta, varhaiskasvatuslain toimeenpanoa sekä lukion ja ammatillisen koulutuksen uudistuksia.

Ennaltaehkäisevä toiminta ja varhainen tuki

Lape-muutosohjelmassa yhteen sovitetaan sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen palveluja lasten ja nuorten oppimisen ja koulunkäynnin tukemiseksi, hyvinvoinnin vahvistamiseksi ja eriarvoisuuden vähentämiseksi. Muutoksella vahvistetaan peruspalveluja ja siirretään painopistettä ehkäiseviin sekä varhaisen tuen palveluihin. Lasten, nuorten ja perheiden osallistumista lisätään sekä vanhemmuuden tukea vahvistetaan. Muutosohjelma vahvistaa lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuvaa toimintakulttuuria päätöksenteossa. Muutosta tehdään koko valtakunnan tasolla yhteistyössä myös järjestöjen ja seurakuntien kanssa.

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena - kehittämiskokonaisuudessa on edistetty hyvinvointia tukevaa vapaa-ajantoimintaa ja tuettu mahdollisuuksia tasapuoliseen harrastamiseen (kansallisella tasolla yhteys mm. kerhotoiminnan avustuksiin, harrastustakuuseen, taiteen ja kulttuurin harrastustunteihin, Liikkuva Kouluun, OKM ja STM Liikkuva lapsuus – yhteistyölupaukseen) sekä tuettu kaverisuhteita ja tunne- ja vuorovaikutustaitoja (Kiusaamisen ehkäisyn ja koulurauhan työryhmän esitykset julkaistiin 16.3.18).

Perusopetuksen opiskeluhuoltoryhmän toimintamallin opas julkaistiin syksyllä 2018 sekä toisen asteen koulutuksen opiskeluhuoltoryhmien toimintamallin oppaan työstäminen on aloitettu.

Paljon tukea tarvitsevien oppilaiden tarpeisiin on kehitetty yhteistyökäytänteitä: Esi- ja perusopetuksen vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkostot (VIP-verkostot) ovat käynnistäneet toimintansa. Tavoitteena on vastata nykyistä joustavammin ja monipuolisemmin vaativan erityisen tuen oppilaiden ja heidän opettajiensa tarpeisiin lasten ja nuorten omissa toimintaympäristöissä, kuten lähikouluissa. Kehittämiskokonaisuudessa on myös kehitetty soten erityispalvelujen jalkautumista varhaisessa vaiheessa varhaiskasvatukseen ja kouluun.

Kehittämiskokonaisuudessa on varmistettu yksilökohtaisen opiskeluhuollon lainmukaiset toimintatavat: Opetushallitus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Aluehallintovirastot ovat yhdessä järjestäneet opiskeluhuollon koulutuskierroksen vuosina 2017-2018. Lisäksi on kehitetty kouluterveydenhuollon sähköisiä esitietolomakkeita (lomakkeiden pilotointi alkaa Espoossa) ja opiskeluhuollon palvelujen tietopohjaa on laajennettu: opiskeluhuollon kuraattoreille ja psykologeille toteutettiin ensimmäinen valtakunnallinen selvitys 2018 ja kunnille tuotettiin opiskeluhuollon indikaattoripaketti. Lapsi- ja nuorilähtöisten opiskeluhuoltopalvelujen artikkelikokoelma (OPH, THL, MLL) valmistuu 09/2019 mennessä.

Lape- muutostyössä otetaan huomioon maakunta- ja sote- uudistuksen tuoma muuttuva toimintaympäristö. Sote -uudistuksen myötä sivistystoimen palvelut jäävät kuntaan ja sote- palvelut siirtyvät maakunnan järjestämisvastuulle. Lasten ja nuorten arki on jatkossakin kunnissa ja sivistystoimen palveluissa, joten lasten ja nuorten tarvitsema tuki on järjestettävä helposti saataville ja oikea-aikaisesti varhaiskasvatukseen, kouluihin ja oppilaitoksiin. Osana Lape-työtä neljä yhdyspintaselvitystyön selvityshenkilöä puheenjohtajanaan Opetushallituksen pääjohtaja Olli-Pekka Heinonen luovutti 7.2.18 ehdotuksensa, joilla lapsi- ja perhelähtöisyys palveluissa varmistetaan uudistuvassa toimintaympäristössä.

Tiedonkulku, tietosuoja- ja salassapitosäännökset

Opetus- ja kulttuuriministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö asettivat Yksi lapsi – yhteinen tilannekuva – työryhmän edistämään lasten, nuorten ja perheiden yhteneväistä ja perhelähtöistä palvelukokonaisuutta ja asioiden hoitoa. Työn lähtökohtana on lokakuussa 2017 osana LAPE-muutosohjelmaa valmistunut Yksi lapsi, yhteinen suunnitelma -raportti. Nykyinen työryhmä konkretisoi monitoimijaisen palvelutarpeen arvioinnin ja sen pohjalta syntyvän yhteisen tilannearvion ja palvelusuunnitelman prosessia. Työryhmän määräaika päättyy 31.1.2019.

Opiskeluhuolto monialaisena yhteistyönä

Koulutus ja opiskeluhuolto mahdollistavat hyvinvoinnin edistämisen esi- ja perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen saakka. Koko ikäluokan kattavana peruspalveluna koulu ja perusopetus muodostavat lapsen ja nuoren keskeisen kehitysympäristön. Perusopetuslain (628/1998) mukaan opetus pitää järjestää

oppilaiden ikäkauden ja edellytysten mukaisesti siten, että se edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) korostuvat hyvinvoinnin merkitys oppimiselle, koulun toimintakulttuurin kehittäminen sekä oppilaan aktiivinen rooli ja vuorovaikutustaidot.

Opiskeluhuollolla tarkoitetaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa kouluyhteisössä. Opiskeluhuoltotyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus ja hänen hyvinvointinsa edistäminen.
Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukaan oikeus opiskeluhuoltoon kaikkine palveluineen ulottuu esiopetuksesta aina toisen asteen koulutukseen. Opiskeluhuoltoa toteutetaan suunnitelmallisena ja monialaisena yhteistyönä.

Lain tarkoituksena on edistää oppilaiden oppimista, terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta sekä ehkäistä ongelmien syntymistä ja turvata varhainen tuki sitä tarvitseville. Tavoitteena on myös edistää kouluyhteisön ja -ympäristön hyvinvointia, terveellisyyttä ja turvallisuutta sekä esteettömyyttä. Laki painottaa erityisesti yhteisöllisen ja ehkäisevän työn merkitystä ensisijaisena koulun toimintatapana. Tämän lisäksi oppilaalla on oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhuoltoon.

Kaikille oppilaille suunnattu opiskeluhuoltotyö vahvistaa lasten tunne- ja sosiaalisia taitoja sekä edistää turvallisuutta ja terveellisten elämäntapojen omaksumista. Väkivaltaa, kiusaamista ja häirintää ehkäisevät ja vähentävät toimenpiteet sekä koulun toimintavalmiudesta huolehtiminen ongelma-, onnettomuus- ja kriisitilanteissa kuuluvat yhteisölliseen oppilashuoltoon. Yhteisöllinen ja ennalta ehkäisevä toimintatapa vähentää pitkällä aikavälillä myös yksilöllisen oppilashuollon tarvetta.

Yksilölliseen oppilashuoltoon sisältyvät koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut sekä kuraattori- ja psykologipalvelut. Siihen kuuluu myös monialainen asiantuntijaryhmä, joka kootaan tapauskohtaisesti oppilaan tueksi.

Lain myötä oppilaalla on oikeus psykologi- tai kuraattoripalveluihin säädetyssä määräajassa. Palvelut on järjestettävä siten, että oppilaalle tarjotaan mahdollisuus henkilökohtaiseen keskusteluun joko psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä koulun työpäivänä ja asian ollessa kiireellinen, samana tai seuraavana koulupäivänä. Asian kiireellisyyden arvioi psykologi tai kuraattori.

Kouluterveydenhuollon palvelut järjestetään terveydenhuoltolain (1326/2010) ja asetuksen 338/2011 mukaisesti. Oppilaalla on oikeus määräaikaisiin ja tarpeenmukaisiin terveystarkastuksiin. Terveydenhoitajan palvelut on järjestettävä siten, että niinä päivinä, jolloin terveydenhoitaja työskentelee kyseisessä koulussa, hänen vastaanotolleen pääsee myös ilman ajanvarausta.

Helsinki 8.1.19
Katja Bergbacka
Projektipäällikkö
Opetus- ja kulttuuriministeriö